

Витомир Павловић

Кочићево тамновање у тузланском „Штоку“

(Поводом манифестације *Змијање у Београду*)

*„Ко искрено и страшно љуби истину, слободу и
отаџбину слободан је и неустрашив као Бог,
а презрен и гладан као пас“*

Ова Кочићева изрека, без сумње, опстаје у свим раздобљима и околностима; она нас, с правом, критички отрежњава спрам глобализма - неолиберализма, поготово због пустошне транзиције на нашем тлу. Отуда је разумљивије што се, с времена на време, приреди понеки омаж писцу и народном трибуну из Крајине, који је, физички и ментално, пропадао упоредо с Црно-жутом монархијом, а није дочекао њен крај - умро је две године пре њеног распада. Управо у последњој трећини августа 2023. године, под заједничким називом збирних манифестација *Змијање у Београду*, отечество се одужује своје сину, мученику и паћенику и у том истом граду док је лежао у болници и као пацијент доживљавао шиканирање од појединаца из аустро-угарских окупационих власти. Неки међу њима били су Сарајлије с немачким именом и презименом, пристигли у Босну заједно с трупама генерала Филиповића, алиас фон Филипсберга или нешто после завршног чина окупације 1878, када је **Петар Кочић** имао пет година, што ће рећи да је сада 150. лето од његовог рођења.

Просвјетина посланица – сајт, портал или како се већ зове овај виртуелни кутак – осећа обавезу да се огласи тим поводом, с „локалним“ разлогом више. Навршава се 115 година од Кочићевог тамновања у Тузли, у злогласном „Штоку“ који је изградила аустроугарска сила, наместо некадашње турске Кршле. Очигледно да је стара апсана била 'некомфорна' и претесна, о чему ће – успут речено - посведочити и мање познати словеначки писац **Фран Масељ Подлимбарски**, тада аустроугарски официр и, због саосећања са затвореницима, убрзо платити високу цену.

Од настанка *Јазавца пред судом* крајем деветнаестог века, па до конца својих снага, Кочић се беспоштедно обрачунавао са влашћу; страст родољуба прелазила је облике пароксизма. Десетог јула 1907. у Бања Луци био је осуђен на два месеца тешке тамнице зато што је, с песником **Јовом Г. Поповићем**, саставио оглас против генерала Алберија - позива народ да на сваки начин бојкотије долазак страног поглавара у Босну. Нешто касније Врховни суд је казну смањено на две недеље затвора или 140 круна глобе; платили су је његови књижевни поштоваоци, политички саборци и истомишљеници.

Неколико месеци по Видовдану, када је покренуо часопис *Отаџбина*, Змијањац је бачен у бањалучки истражни затвор; у њем је провео два месеца, од осмог октобра до деветог децембра 1907. године. Кажњен је са шест месеци затвора због објављене песме у прози *Тежак*, колико и **Васо Кондић**, одговорни уредник. Ни то, међутим, није било довољно. Док је чамио у зиндану, шестог децембра је био осуђен на још осам месеци робије, овога пута због појединих „противаустројских и великосрпских чланака“ објављених у Отаџбини: *Наша поезија под апсолутизмом, Лубачевски без краја и конца, Буријан и бакљада, Народна просвјета, Шећер и свјетска трговина шећером, Из Новопазарског санџака, Мртве позивају на суд, Неправдо, твоје име је босанска влада, Нитковлук зворничких газда...* Средином 1908. Врховни суд му је повисио казну на 15 месеци тешке тамнице, тако да је Кочићево тамновање требало да потраје све до 22. септембра 1909, како је писао **Тодор Крушевац** у књизи *Три судска процеса*, Београд 1951.

Из бањалучке **Црне куће** Кочић је у марту 1908. пребачен у тузлански **Шток**, свакако због протеста Крајишника. У писму супрузи Милки он наводи да је на железничкој станици у Добоју један старији Швабо покушао да му достави „бочицу ракије и земичку“, али је био спречен. Тада је Швабо љутито добацио да он познаје господина и да зна да „није прост злочинац“... Ћелија тузланског Штока је Кочићу заударала на „тавничку трулеж“, болнички кревет га је подсећао на „дјетињи гроб од гвожђа“, све горе од горег... У писму од 20. априла 1908. писац дочарава атмосферу следећом реченицом: *Доњотузланска тамница је мртва и пуна чамотиње као каква заробљеничка земља, којој био могло бити име Босна.*

Није пристао да тражи помиловање, иако му је то предлагала његова Милка. Њену молбу је испратио писмом: „Запамти добро ово: као што год у густој помрчини не можеш наћи свјетлости, истом ћеш тако узалуд у земљи без Слободе тражити Правду. Слобода је света и узвишена мајка Правде. Без Слободе, без мајке своје, Правда се претвара у једну себичну курветину-путару, која по широким царским друмовима трује и заражава невине, одмузимајући им подмукло младост, свјежину и здравље!“

Кочић је требало да изиђе из затвора 22. јуна 1908, али је тамновање продужено због накнадне осуде од 15. месеци. Он обавештава супругу да „због непрекидног и незаконитог самотног затвора, због грубог и неотесаног вријећања овд. керкермајстора и због тога што му не дозвољавају ни с ким да разговара“ намерава да струпи у *штрајк гладовања*. Решена да му, како-тако, олакша кажњенички положај, пренеражена Милка тада одлучује да се пресели у Тузлу, што је учинила средином јула 1908. Кочић јој одаје признање због такве пожртвованости и признаје да се и „душевно и тјелесно опоравио“. У истом писму јој шаље и оглас за седмо издање *Јазавца пред судом* и упућује је на сарадњу са својим браниоце и пријатељем **Симом Ераковићем**.

На предлог Земаљске владе тамновање је, без молбе, окончано помиловањем шестог децембра 1908. године. Повод: 60. годишњица ступања на престо хабзбуршке наддинастије његовог величанства и височанства цара **Фрање Јосипа**.

Кочић је у Шток бачен 28. марта 1908.

***

Неке појединости о тамновању Петра Кочића у Тузли не би биле доступне да их није обелоданио **Радован Јовановић**, међуратни професор, уредник извесних локалних гласила и споменица, песник и прозни писац, аутор недовршеног романа *Није Дрина крива...* Текст *Кочићево тамновање у Тузли*, према личном доживљају и највећим делом сведочењу Симе Ераковића, објавио је у *Врбаским новинама*, број 104, страна 3, недјеља, 30. април 1933. године. Овај потписник имао је увид у тај документ, захваљујући, пре свега, пријатељу **Милошу Милиновићу**, некадашњем тузланском новинару и уреднику, потоњем сараднику *Гласа српског*. О томе сведочи копија, коју је, уз извесну

сумњичавост власника, испословао у бањалучком Архиву. Податке Радована Јовановића, поред осталих, помиње и Горан Максимовић у дужем тексту *Говор Кочићеве преписке*, објављен у *Летопису Матице српске*, Нови Сад, број за септембар 2004, стране 334-349. Јовановић се служи литерарном формом и у уводу примећује: *У неопростивој оскудици писаних врела о Кочићевом боравку у доњотузланском Окружном затвору, опростиво је васкрснути из мртвила успомене његових савременика. Он ће у такве уврстити и себе, свакако због тога што је на железничкој станици у Тузли (некадашња Мусала) дочекао воз у ком је био прогоњени писац и национални борац:*

„Кочић!“ рекох у себи. А кад на станичном улазу угледах и г. Симу Ераковића, најприснијег његовог друга, моје се зенице раширише. Гладне моје очи упише слику незнаног путника и очуваше је до данас светлу, непомућену... Ми ђаци волесмо га много, младићки лудо, и ако га многи од нас никад лично упознао није. Волесмо, зар, у њему одраз наше немирне и спутане младости...

Неке појединости из односа Кочић-Милка нужно су испуштене из овог сведочења; за крај прилажем следеће наводе:

*По казивању г. Симе Ераковића, Петар је, једнога дана, за време шетње, опазио како задригли управник затвора **Крехан** шамара неке затворенике, а они опустили руке и мирно чекају његове ударце. Бунтовном Кочићу то није ишло у главу, јер он није био неки искључиви Србенда, како га неки схватају, него првенствено човек великог срца... Он се заузимао једнако за кметове муслимане као и православне. Србе кметодере је жучније нападао него бегове... Њега је поменуто шамарање толико узбудило да је, уз оштар протест, опалио управнику једну врућу, крајишку шамарчину, а и затворенике изгрдио што не умију да чувају своје људско достојанство... Последица је дошла. Претседник Окружног суда забранио је био да га ико посећује. Господин Ераковић је посредовао, молио и претио претседнику Српском народном организацијом, али без успеха – закључује Јовановић.*

Остало је речено у претходним редовима.

У Тузли, 25. августа 2024.